

Список использованной литературы

1. Горбань В. В. Стратегии ассоциирования: гендерный аспект / В. В. Горбань // V Международные Севастопольские Кирилло-Мефодиевские чтения : сборник научных статей. – Севастополь : Гитпак, 2012. – С. 366–373.
2. Горошко Е. И. Особенности мужского и женского вербального поведения : психолингвистический анализ : автореф. дис. ... канд. филол. наук / Е. И. Горошко. – М., 1996. – 20 с.
3. Горошко Е., Кирилина А. Гендерные исследования в лингвистике сегодня / Е. Горошко, А. Кирилина // Гендерные исследования. – М. : Наука, 1996.–310 с.
4. Денисова И. В. Особенности передачи гендерного аспекта в переводе художественного произведения: автореф. дис. ... канд. филол. наук / И. В. Денисова. – Челябинск, 2011. – 18 с.
5. Земская Е. А., Особенности мужской и женской речи / Е. А. Земская, М. А. Китайгородская, Н. Н. Розанова // Русский язык в его функционировании. – М., 1993. – 244 с.
6. Кирилина А. В. Гендер : лингвистические аспекты / А. В. Кирилина. – М. : Наука, 1999. – 157 с.
7. Лакофф Дж. Когнитивная семантика / Дж. Лакофф // Язык и интеллект.– М. : Прогресс, 1996. – С. 143–184.
8. Лакофф Р. Язык и место женщины / Р. Лакофф // Гендерные исследования. – Харьков : ХЦГИ, 2000. – № 5. – Ч. 2. – С. 241–254.
9. Пушкарёва Н. Л. Гендерная лингвистика и исторические науки / Н. Л. Пушкарёва // Этнографическое обозрение. – М., 2001. – № 2. – С. 31–40.
10. Рецкер Я. И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 2007. – 211 с.
11. Халеева И. И. Задачи московского лингвистического университета в междисциплинарном проекте “Феминология и гендерные исследования в России: перспективные стратегии и технологии” / И. И. Халеева // Женщина в российском обществе. – М. : Мысль, 1998.– № 3.– С. 8–11.
12. Jespersen O. The Woman / Otto Jespersen // The Feminist Critique of Language. Ed. by D. Cameron. – London, 1998. – P. 225–241.
13. Mauthner F. Beiträge zu einer Kritik der Sprache / Fritz Mauthner. – Stuttgart ; Berlin, 1921. – Band 1 : Zur Sprache und Psychologie, 3.
14. Хмелевская И. Все красное. Роман / Иоанна Хмелевская [перевела с польск. В. С. Селиванова]. – М. : Фантом Пресс, 2004. – 368 с.
15. Хмелевская И. Всё красное. Роман [Электронный ресурс] / И. Хмелевская [перевёл с польск. М. А. Кронгауз]. – Режим доступа : http://www.lib.ru/DETEKTIWY/HMELEVSKA/all_red.txt
16. Chmielewska J. Wszystko Czerwone / Joanna Chmielewska. – Warszawa : Kobra Media, 2001. – 276 s.

Олена Пастух

СИМВОЛІКА КОЛЬОРІВ В ОРНАМЕНТАХ УКРАЇНСЬКОГО РУШНИКА

У сучасному суспільстві помітною є тенденція до етнічної ідентифікації українського народу через поглиблене вивчення своєї історії, походження, культури. Незважаючи на глобалізацію, відроджується український етнос, люди повертаються до традицій своїх предків, до вивчення прадавньої минувшини. Історична пам'ять народу – це унікальний феномен, який ніколи не забувається, чому і сприяють історико-політичні та соціальні процеси.

Мова на сучасному етапі розвитку лінгвістики вивчається у тісному зв'язку з культурою народу. В цьому аспекті інтерес дослідників привертають народні звичаї,

вірування, традиції, що дбайливо збережені у мовних проявах, символічних предметах, обрядах.

Цікавим для вивчення є декоративно-вжиткове мистецтво як найдавніший вид художньої діяльності людини. Вважають, що воно з'явилося ще з тих часів, коли людина вперше почала оздоблювати різноманітним орнаментом посуд та зброя.

Одним із видів такої діяльності є рушник. У своїй семантиці рушник має два значення: 1. довгастий шматок тканини (бавовняної, лляної, полотняної і т. ін) для витирання обличчя, тіла, посуду тощо; і 2. шматок декоративної тканини з вишитим або тканим орнаментом, який традиційно використовувався для оздоблення житла в українських народних обрядах і т. ін.» [2, VIII, 919]. Назва цього атрибуту, як відомо, походить від лексеми *рука*, адже з самого початку шматок тканини призначався головним чином для витирання рук [6, V, 151].

Вишиванням споконвіку займалися жінки, які з покоління в покоління передавали найтипівіші, найяскравіші зразки орнаменту, кольору, вишивальну техніку. Вишивки, передаючи характерні ознаки місцевості, різняться між собою орнаментом, технікою виконання та гамою барв. Традиційними орнаментами українського народу були три: рослинний, геометричний та тваринний, які, у свою чергу, в залежності від регіону, мали свої певні особливості [4, 26]. В. Жайворонок традиційними символами рушникової вишивки вважає рослинну і тваринну, що, напевно, пов'язано зі споконвічним зв'язком людини і природи [3, 516].

В Україні кожна оселя прикрашалася рушниками, бо вони «споконвіку були ознакою багатства української родини і не лише матеріального, але й духовного»: уособлювали родовідну пам'ять [3, 516]. Подібне прикрашання не залежало від соціального статусу родини. Вважалося, що рушники служать оберегами. Про чисельність їх у кожній родині красномовно свідчить народна весільна пісня: *У коморі сволок, там рушничків сорок. Та підіте принесіте, бояр прикрасіте* [7, 4]. Саме з цього і почалася поступова сакралізація рушників: подальше застосування в різних церемоніях та обрядах, особливо – на весіллі: «Весільні рушники й хустка – давній і глибокий символ. Рушники дівчина вишивала впродовж всього свого дівування» [10, 33].

Вже на першому етапі весілля – сватанні, ми зустрічаємо рушниковий символ: «... ми люде дорожні; у нас руки нечисті. Ми на безпутниці один другого рятували й руки свої помазали. То не була б ваша милость дозволить нам руки помити і рушниками потерти» [1, 133]. Рушником благословляли заручини молодих: звідси й пішла інша назва ритуалу – *рушники* [3, 516].

Іноді на цьому етапі батько нареченої говорив: «Коли його любиш, то шукай рушники...» [8, 99]. Як зазначає О. Яковлева, батьків наказ мав переносне значення: рушники шукати не потрібно було, адже все необхідне для весілля кожна дівчина заздалегідь готувала і зберігала у скрині. Цікавим було те, що рідні вважали за необхідне спочатку відмовити сватам у непрямій формі, хоча були раді таким гостям і тому говорили, що *дівчина ще не готова, що вона ще рушників не наткала* [11, 226].

В українців існує повір'я, за яким не дозволялося разом із кимось витиратися одним рушником, бо посваришся з ним [1, 133]. Саме тому мати молодої дарувала кожній дружці рушник, що надавало ритуалу символічного значення – згоду на мирне життя з новими родичами: *Станьте, бояри, всі в їдній стороні. – Марисина матінка буде дари дарити: білії рушнички, шовковії торочки* [9, 307].

У церкву наречена брала з собою сваху, щоб стелила рушники під ноги під час вінчання, адже це було необхідним ритуалом [1, 134]: Та ми з тобою на рушнику *стояли*, та ми з тобою й присягу мали [3, 516]. Рушник був символом світлого квітучого сімейного життєвого шляху, яким подружжя піде разом із зв'язаними на все життя руками [12, 121]: *Розлийся, Дунаю, по широкім краю. Плакала Марисенька, ідучи до шлюбу: там же нам ручки зв'яжуть і вірнеє слівце скажуть* [9, 274].

Іноді на традиційному весіллі окремо виділявся ритуал обдаровування: *Надібрана скриня, надібрала мати, бояр дарувати тканими рушничками, шитими хусточками; Наша сваха пряха, у неї дочка ткаля, рушничків наткала, хусточок напярла, на Дунаю білила, увесь поїзд одарила* [11, 224].

Включно до початку ХХ ст. кожен регіон України, де побутували вишиті рушники, доніс до нас ту кольорову гаму, яка була характерна там протягом тривалого часу. За кольорами рушники можна поділити на декілька груп. Перш за все нагадаємо, що палітра веселки, яка складається з семи основних кольорів, утворюється в результаті розкладу, дисперсії білого світла. Ця палітра розташовується між чорним та білим “кольорами”, які, власне, є сумішшю кольорів. Чорний та білий, за народними віруваннями, – це кольори тих же схем, за якими Творець побудував Світ. Тому вишиття білими та чорними нитками на білому полотні, котре розповсюджено по всій Україні, належить до найдавніших. Інформація, що записана у білих та чорних орнаментах, без перебільшення стосується найвищих планів буття.

За народними віруваннями, ці два кольори дуже часто поодиноці і разом символізують Життя і Смерть. Тому їх використовують у рушниках на смерть, а також у поминальних рушниках, рушниках на піст. Білий колір є символом Бога-Отця, а золотий – Богородиці. На Поділлі поширені вишивки білими та жовтими (пшеничного кольору) нитками, а більш дорогі зразки – білими та золотими нитками. Цей колорит несе у собі символічне сакральне поєднання батьківської та материнської енергії. Очевидно саме тому білим вишитим рушником зв'язують під час весілля руки молодим: «Один дала, другий дала. На третьому стала. А четвертим білесеньким руки пов'язала» [7, 11]. Білий є символом сили та енергії, адже він містить у собі всі інші кольори. Вважають, що в білому одязі людина швидко відпочиває, відновлює сили. Якщо йти в людне місце, то добре одягатись у біле, оскільки цей колір активно захищає.

Символіку білого кольору досліджував О. Потебня. Він вважав, що „білизна – символ краси, і на цій основі лебідь – символ жінки і переважно дівчини; „втрачати дівочу красу” означало відставати від білих лебедів (дівчат) і приєднуватися до сірих гусей, тобто заміжніх жінок. Таке значення білого кольору впливає із того, що він є символом кохання: *мити біло значить любити*” [12, 120]: *Не була я вдома на своїх заручинах, за Дунаєм була, полотенеце білила* [9, 164]. Чорний колір – антипод білого, і він, навпаки, вбирає в себе енергію, інформацію. Старші люди, котрі є хранителями мудрості, носили чорноколірні вишивки, що символічно утримувало в собі інформацію. Через те чорний колір не можна вважати лише кольором смерті. Цікавим є той факт, що весільні сорочки в багатьох районах вишивались чисто чорними узорами низзю. Чорний – це також колір землі, багатства, колір урочистості. Недарма він так широко завжди використовувався у святковому вбранні, у дорогих тканинах. Інша справа з червоним кольором.

Найпоширенішу групу становлять рушники, вишиті виключно червоними нитками. Таке вишиття характерно для Полтавщини, Київщини, Чернігівщини, Слобожанщини,

Полісся. Червоний колір, як найбагатший, найкрасивіший притаманний для всіх народів світу. Червоний колір, як і білий, є сильним, найбільш активним порівняно з іншими кольорами. Він символізує енергію життя і через те використовується у весільних рушниках. Цей колір має захисну силу, як сонце та вогонь. Його використання в одязі, особливо дитячому, юнацькому, весільному та в ритуальних тканинах надзвичайно широке. Враховуючи той факт, що червоні рушники вишивались у великій кількості у регіонах Середньої Наддніпрянщини та Слобожанщини для весільного обряду, а також використовувались у побуті після весілля, вони й становлять основу багатьох музейних зібрань у достатній кількості.

Досить широко представлено вишиття в рушниках червоними та синіми і червоними та чорними нитками. Така двоколірність характерна з прадавніх часів. Хоча правильніше сказати – триколірність, адже треба завжди враховувати білий колір полотна, окрім вишиття. Червоно-синя гама символізує ніби поєднання активного гарячого чоловічого червоного кольору з пасивним холодним жіночим синім. У рушниках Наддніпрянщини, Слобожанщини синій колір вживається поряд з червоним значно менше. Хоча є рушники, котрі вишиті суцільно лише синім (“пісним”) кольором.

Жовтий із синім – прадавнє поєднання кольорів, що стало для українців символом державності. Але окрім поверхневої символіки про небо і пшеницю заслуговує на увагу, на нашу думку, більш давнє окультне тлумачення жовтого як небесного вогню – Сонця, Небесного Царства і синього, блакитного – як води. Зрештою правильне їх розташування на українському прапорі повинно було б бути таке – угорі жовтий колір, внизу – синій. Поєднання червоного, чорного і жовтого кольорів поширене на рушниках переважно Правобережної України: Черкащини, Київщини, Поділля. Жовтий символізує Божественну Мудрість – якість, яка набувається людиною в результаті багатьох втілень на Землі. Мудрість – це гармонійний сплав Знання, Волі й Любові. Жовтий колір може також у вишитті замінювати золотий [5].

У контексті весільного обряду наш матеріал підтвердив такі символічні значення рушника: 1) предметний символ – рушник означає дорогу на початку життя дитини; спільну дорогу подружжя у весільному обряді; дорогу в потойбіччя після смерті; 2) як акціональний символ цей предмет означає: *подати рушника* – погодитися на шлюб; *пов'язують рушник* як оберіг і як знак згоди на родинні стосунки з новою сім'єю; *ставати на рушник, пов'язувати руки молодим рушником* – вирушати разом у сімейне життя, не розлучатися у подружньому житті; *махати рушником* – стелити дорогу: *Вступила Марисенька на терем, махнула рушником наперед*: – *зступіться, бояре, з дороги, бо родина іде мене вітати, по червоному дарувати* [9, 393].

Список використаної літератури

1. Булашев Георгій. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: космогонічні народні погляди та вірування. – К.: Довіра, 1992 – 425 с.
2. Білодід І. К. Словник української мови. Т.8 – К.: Наукова думка, 1970
3. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури. Словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
4. Зайченко В. Сюжетні вишивки на рушниках / В. Зайченко // Родовід. – 1997. – Ч. 16. – С. 89–92.

5. Коломієць Н. Вплив символіки назв кольору на формування найменувань організацій у слов'ян, європейців та китайців // Наукові записки. – Випуск 95 (2). – Серія: Філологічні науки. – Луганськ. – С. 384–388.
6. Мельничук О. С. Етимологічний словник української мови в 6-ти томах. Т. 5 – К.: Наукова думка, 2006. – 704 с.
7. Семантика українських вишитих рушників: семантика чисел / Ю. Мельничук // Народне мистецтво. – 01.2005. – № 1/2. – С. 59–65.
8. Обычаи, повір'я, кухня и напитки малороссиян / сост. М. А. Маркевич. – Киев, 1991. – 192 с.
9. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського (з Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся). – К. : Наук. думка, 1974. – 782 с.
10. Чумарна М. Тройдереву. Обряд хрещення, весільний та поховальний обряди українців. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. – 104 с.
11. Яковлева О. В. Обрядовий дискурс у системі національної лінгвоментальності: монографія / О. В. Яковлева. – Одеса: «Одеський національний університет імені І. І. Мечникова», 2014. – 396 с.
12. Яковлева О. В. Символічне значення лексеми „тканина” в контексті сімейних обрядів // Studia Mythologica Slavica XVI, 2013, S.117–123.

Евгеній Першин

РОЛЬ СОЦИОКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЫ В ЭПИТЕТНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКЕ КОНЦЕПТА <СОЛНЦЕ>

(НА МАТЕРИАЛЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ Э. Г. БАГРИЦКОГО, И. Э. БАБЕЛЯ)

В современной лингвистике господствует антропоцентрическая парадигма: анализируется человек в языке и язык в человеке, что помогает выявить их взаимное влияние. Предметом изучения в данной статье стали языковые факты, которые рассматриваются сквозь призму духовной культуры, народного менталитета (определённые обычаи и традиции, национальные реалии), а также сквозь призму различных социальных факторов.

Язык – один из самых главных способов познания мира, он отражает и фиксирует этот процесс. В. А. Маслова пишет: «Совокупность этих знаний, запечатлённых в языковой форме, представляет собой то, что в различных концепциях называется то как «языковой промежуточный мир», то как «языковая модель мира», то как «языковая картина мира»» [7, 64]. В «Словаре лингвистических терминов» Т. В. Жебрило ЯКМ трактується як «специфический для каждого языка способ отражения и представления в языке действительности, "языковое мировидение"» [4, 346].

Сегодня интерес для исследований представляют индивидуально-авторские или художественные картины мира. Как отмечает З. Д. Попова, это связано с тем, что художественная картина мира находится на стыке языковой, наивной и индивидуальной картин. Автор, создавая текст, находится в рамках наивной картины мира (представления человечества об окружающей его среде) и своей индивидуальной (это приобретенные за всю жизнь знания о мире, языковой опыт), а языковая картина как бы оформляет их, подсказывая писателю путь оязыковлени содержания.